

UČITELSTVÍ SPOLEČENSKÝCH VĚD PRO STŘEDNÍ ŠKOLY

Navazující studijní program

Státní závěrečná zkouška studijního plánu MAIOR/MINOR v prezenční i kombinované formě

Státní závěrečná zkouška se skládá ze dvou částí:

- 1. Obhajoba diplomové práce** – diplomové práce jsou posuzovány dvěma odborníky – vedoucím práce a oponentem. Vedoucího práce určuje garant studijního programu po konzultaci s vedoucím katedry již při zadávání bakalářské práce, oponenta při jejím odevzdání.
- 2. Státní závěrečná zkouška** – probíhá komisionálně v českém jazyce. Podmínkou pro její úspěšné absolvování je zodpovězení tří okruhů otázek – dvou oborových, jednoho z oborové didaktiky:

A – Soubor státnicových okruhů – oborové okruhy

B – Soubor státnicových okruhů – oborová didaktika

Průběh:

Student(ka) si vylosuje 2 otázky – jednu z části A – Humanitní vzdělanost, druhou částí Filozofie, religionistika a politické vědy. Před začátkem SZZ předloží seznam prostudované odborné literatury (min. 18 titulů), který se stává jedním z podkladů zkoušky. Tento seznam musí sestávat ze základní, příp. doporučené literatury uvedené níže (min. 12 titulů) a z dalších odborných knih.

Otázky zahrnují v intencích základních teoretických předmětů a předmětů profilujícího základu následující témata:

A – Soubor státnicových okruhů – oborové okruhy

1. Lidská, občanská a přirozená práva

Kde se berou lidská práva? Jsou lidská práva přirozená nebo přiznaná společností? Univerzalita lidských práv versus selektivnost práv občanských.

Původ a vznik základních, občanských, politických, hospodářských a sociálních práv. Chronologie jejich vyjádření v teorii a v lidskoprávních dokumentech.

Potlačování lidských práv v letech 1945-1989. Střety o občanská práva – opozice, disent, Charta 77. Docházelo k porušování lidských práv již v letech 1945-1948? Hlavní způsoby porušování lidských práv v letech 1948-1989.

Lidská a občanská práva z pohledu jednotlivých směrů právní filozofie, cesta od přirozeného práva k přirozeným právům, lidská, občanská a další práva z pohledu přirozenoprávní teorie. Právní pozitivismus a lidská práva – reálná kombinace?

Přiznání lidských a dalších práv v lidskoprávních dokumentech. Lze pozorovat historický vývoj v přiznávání lidských práv? Je přiznání subjektivních práv lineární proces?

Tzv. nová práva (právo na smrt, právo na potrat, práva žen, práva dětí atd.) z pohledu teorie lidských práv.

Základní literatura:

Havlíček, A. Lidská a přirozená práva v dějinách. Ústí n. Labem, 2014. ISBN 978-80-7414-620-6.

Pollmann Arnd, Lohmann Georg, eds. Lidské práva Interdisciplinární příručka. Bratislava, 2017. ISBN 978-80-8101-960-9.

Sousedík, S. Svoboda a lidská práva. Praha, 2010.

Doporučená literatura:

Benoist Alain de. Za horizontem lidských práv. Martin, 2019. ISBN 978-80-973292-4-2.

Komárková, B.. Původ a význam lidských práv. Praha, 1990.

Strauss, L. Natural Rights and History. Chicago, 1952.

Šejvl Michal. Lidská práva jako subjektivní práva. Praha, 2017. ISBN 978-80-87439-32-6.

Trojan, J. S. Idea lidských práv v české duchovní tradici. Praha, 2003. ISBN 80-7298-044-0.

Kurzy: KFHS / P400, KFHS / K400 Lidská, občanská a přirozená práva

2. Liberální demokracie v časech krize

a) Demokratické transformace a vlny demokratizace.

b) Historické typy nedemokratických režimů.

c) Typologie totalitárních a autoritativních režimů.

d) Přejchody k demokracii, faktory úspěšné a neúspěšné demokratizace.

f) Moderní typy nedemokratických režimů, hybridizace politických režimů.

Základní literatura:

Balík, S. – Kubát, M., *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha 2004.

Dahl, R. A., *Demokracie a její kritici*. Praha 1995.

Hloušek, V. – Kopeček, L. – Šedo, J., *Politické systémy*. Brno 2018.

Huntington, S. P., *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*. Brno 2008.

Levitsky S. – Way, L., *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. New York 2010

Doporučená literatura:

Berg-Schlosser, D., *Democratization: the state of the art*. Opladen 2007.

Brooker, P., *Non-democratic regimes: theory, government and politics*. New York 2000.

Linz, J. – Stepan, A., *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore 1996.

Schedler, A. (ed.), *Electoral authoritarianism*. Boulder 2006.

Way, L., *Pluralism by Default. Weak Autocrats and the Rise of Competitive Politics*. Baltimore 2015.

Kurz: KPOL/NOO2 Liberální demokracie v časech krize

3. Etika – současné teorie

Přehled: jednání a jeho hodnocení, typy etik a jejich založení (autorita, přirozenost, užitek, povinnost), morální afekty.

Kontraktualismus: jeho užitečnost a nedostatečnost (černý pasažér, tlupa loupežníků), zlaté pravidlo.

Kantovský morální koncept: náklonnost a povinnost, kategorický imperativ (první a druhé znění) a jeho vyvození, rigorismus.

Tugendhatovské přepracování kantovského konceptu: neplatnost Kantova založení morálky, Tugendhatův návrh víceúrovňového založení, motivace a důvody (plauzibilizace).

Etika soucitu a námitky proti ní: žádné povinování, slib zesnulému, nepoužitelnost v komplexních situacích.

Protiosvícenská etika a námitky proti ní: nedostatky MacIntyrový argumentace, vnitřní rozpor výsledné pozice.

Utilitarismus a námitky proti němu: problém práv, problém nezvládnutelné komplexity, problém souměřitelnosti.

Etika ctnosti a její začlenění do tugendhatovského konceptu: ctnosti vůbec, Frommův návrh, Smithův návrh.

Základní literatura:

Tugendhat, E., *Přednášky o etice*, Praha 2004, kap. 1–16.

Doporučená literatura:

- Kant, I., *Základy metafyziky mravů*, Praha 2014.
MacIntyre, A., *Ztráta ctnosti*, Praha 2005.
Aristotelés, *Etika Nikomachova*, Praha 2021.
Mill, J. S., „Utilitarismus“, in: *Vybrané spisy o etice, společnosti a politice I*, Praha 2016.

Kurz: KFHS/P402 Etika - současné teorie

4. Sociální spravedlnost

- Různá pojetí spravedlnosti: procedurální spravedlnost a materiální spravedlnost.
- Rozdělování materiálních statků podle potřeb, jak vymezit „potřeby“, argumenty pro a proti rozdělování podle potřeb.
- Rozdělování podle práv, jak pojímat „práva“, argumenty pro a proti rozdělování podle práv.
- Rozdělování podle zásluh, co jsou „zásluhy“ či co komu „patří“, argumenty pro a proti rozdělování podle „zásluh“.

5. Komparace moderních demokracií

- a) Klasifikace politických systémů dle institucionální dělby moci.
- b) Exekutiva – struktura a funkce výkonné moc, vlády a jejich předsedové, modely koaličního vládnutí.
- c) Legislativa – funkce legislativních orgánů, struktura soudobých parlamentů (unikameralismus a bikameralismus a jejich různé typy).
- d) Ústavní soudnictví a kontrola ústavnosti – koncentrované a rozptýlené ústavní soudnictví.
- e) Organizované zájmy – aktéři procesu zprostředkování zájmů (zájmové skupiny, politické strany, sociální hnutí), modely zprostředkování zájmů (pluralismus, korporativismus, neokorporativismus).
- f) Teritoriální struktura moci – federalismus, unitarismus, decentralizace.

Základní literatura:

- Cabada, L. – Charvát, J. – Stulík, O., *Současná komparativní politologie: klíčové koncepty*. Plzeň 2015.
Hloušek, V. – Kopeček, L. – Šedo, J., *Politické systémy*. Brno 2018.

Doporučená literatura:

- Colomer, J. E. ed., *Political Institutions in Europe*. London 2002.
Dvořáková, V. a kol., *Komparace politických systémů. Základní modely demokratických systémů*. Praha 2008.
Elgie, R. ed., *Semi-Presidentialism in Europe*. Oxford 1999.
Němec, J. – Buben, R. a kol., *Komparace politických systémů. Politické systémy Latinské Ameriky*. Praha 2010.
Novák, M., *Jakou demokracií pro nové demokracie? Konsensuální model, efektivita a kulturně homogenní země*. Brno 2001.
Sartori, G., *Srovnávací ústavní inženýrství*. Praha 2011.

Kurz: KPOL/NO01 Komparace moderních demokracií

6. Systematická religionistika

Základní rysy judaismu, jeho dějiny a současnost. Základní rysy křesťanství, jeho dějiny a současnost. Základní rysy islámu, jeho dějiny a současnost. Základní rysy hinduismu, jeho dějiny a současnost. Základní rysy buddhismu, jeho dějiny a současnost. Základní rysy esoterismu a jeho moderní formy. Nová náboženská hnutí jako průvodní jev moderního vývoje.

Základní literatura:

- Václavík, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha 2010.
Küng, H. *Po stopách světových náboženství*. Brno 2006.

7. Filozofická antropologie

Vysvětlete základní pojmy, souvislosti a otázky filozofické antropologie: člověk, lidé, socialita, antropologický rozdíl, osoba, lidské vědomí, identita, vztah lidské a nelidské, zvíře, technika, kultura, civilizace, excentricita, situovanost.

Vysvětlete rozdíl mezi starověkým, středověkým, moderním a postmoderním pojetím lidského místa ve světě. Jaké základní texty se problémem člověka zabývají?

Vysvětlete základní kontexty lidské situovanosti – politický, sociální, ekonomický, náboženský, ekologický. Na základě čeho lze určit rozdíl mezi lidmi a ostatními druhy? Jaký je rozdíl mezi konstruktivismem a naturalismem? Jak se stáváme lidskými? Jaké etické problémy jsou spojené s lidským bytím ve světě? Co je to artefakt? Jak lze definovat pojem kultury? V čem spočívá problém lidské přirozenosti?

Literatura:

Scheller, Maxn *Místo člověka v kosmu*, Academia 1968.

Gehlen, Arnold, *Duch ve světě techniky*, Svoboda 1972.

Lewis-Williams, David. *Mysl v jeskyni. Vědomí a původ umění*, Academia 2007.

Margolis, Joseph. *The Arts and the definition of human. Towards philosophical anthropology*. Stanford University Press 2009.

Sokol, J., *Člověk jako osoba*, Praha: UK 2000.

Sokol, J., *Malá filosofie člověka*, Praha: Vyšehrad 1996.

Kappeler, P., M., Silk, J. B., *Mind the Gap. Tracing the origin of human universals*, Heidelberg: Springer 2010.

Coreth, E., *Co je člověk? Základy filozofické antropologie*, Praha: Zvon 1996.

Descola, F. *The Ecology of others*, Chicago: Prickly Paradigme Press 2013.

Glock, H. J., *The anthropological difference: What can philosophers do to identify the difference between Human and non-human animals?* – přístupné online

Coeckelbergh, M., *The Metaphysics of Autonomy. The Reconciliation of Ancient and Modern Ideals of the Person*, Palgrave Macmilan 2004.

Předmět: KFHS/P410 Filozofická antropologie

8. Česká státnost

Česká a československá státnost 1918-1938

Vznik československého státu 1918 jako počátek moderní státnosti. Ústavní instituce, role prezidenta a politických stran. Koncepce „čechoslovakismu“ jako vnitropolitický problém. Národnostní menšiny v novém státě. 28. říjen a jeho význam pro českou státnost.

Státní idea v krizi.

Mnichov 1938 a krize demokratického státu. Česká státní idea v letech nacistické okupace a druhé světové války. Obnova české, resp. čs. státnosti v programem domácího a zahraničního odboje. Košický vládní program z dubna 1945 jako zlomový mezník odklonu od demokratických tradic české a čs. státnosti.

Na rozhraní epoch nesvobody.

Obnova československého státu v roce 1945 a její determinace mocenským nástupem komunistů a rostoucím vlivem Sovětského svazu. Komunistický převrat v únoru 1948 a likvidace demokratického státu. Perzekuce občanů jako forma státní politiky. Naděje a pády pražského jara 1968. Normalizační režim a zápas o občanská práva – role disentu a Charty 77.

Demokratický právní stát po roce 1989

Hlavní principy obnovy demokratického právního státu po pádu komunismu a vítězství sametové revoluce po listopadu 1989. Rozdělení Československa a vznik samostatné ČR 1993 jako znak kontinuity a diskontinuity české státnosti ve 20. století. Osobnosti české a československé státnosti.

Základní literatura:

Broklová, E., *Československá demokracie – Politický systém ČSR 1918-1938*. Praha, 1992.

Cuhra, J., Ellinger, J., Gjuríčová, A., Smetana, V., *České země v Evropských dějinách – díl IV. od roku 1918*, Praha 2006.

Dejmek, J. a kol., *Československo. Dějiny státu*, Praha 2018.

Gerloch, A., Hřebejk, J., Zoubek, V., Ústavní systém České republiky, Plzeň 2013.
Pavlíček, V., O české státnosti. Úvahy a polemiky. 3/Demokratický a laický stát, Praha 2009.
Rychlík, J., Češi a Slovinci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914–1992. Praha 2012.
Vodička, K., Cabada, L., Politický systém České republiky: Historie a současnost, Praha 2003.

Doporučená literatura:

Bartlová, M. a kol., Československo? Kulturní konstrukce státní identity, Praha 2017.
Čapková, K., Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918–1938, Praha 2013.
Gebhart, J., Kuklík, J., Druhá republika 1938–1939: Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě, Praha – Litomyšl 2004.
Kaplan, K., Paleček, P., Komunistický režim a politické procesy v Československu, Brno 2008.
Kárník, Z., Malé dějiny československé (1867–1939), Praha 2008
Kuklík, J., Londýnský exil a obnova československého státu 1938–1945, Praha 1998.
Maršálek, P., Pod ochranou hákového kříže. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939–1945, Praha 2012.

Kurz: KFHS/B343

9. Teorie parlamentarismu a reprezentace

Zastupitelská versus přímá demokracie. Výhody a nevýhody. Představitelé.
Spor mezi zastánci reprezentace (E.Burke) a kritiky (J.J.Rousseau).
Rozeberte stručně vývoj parlamentarismu od antiky případně středověku po současnost nebo si vyberte příklady.
Čím se liší kolektivní reprezentace od demokratické reprezentace?
Volný versus vázaný mandát.
Možnosti nových forem reprezentace.

Základní literatura:

Kučera, R., Politologická historie demokracie, UJEP 2012.
Belling, V., Legitimita moci v postmoderní době, Brno 2009.
Brim Luboš, Dufek Pavel: Politická reprezentace individuální a kolektivní: K otázce teoretických základů demokracie na transnacionální úrovni, Politologický časopis 2/2012
Burke Edmund: Speech to the Electors of Bristol

Doporučená literatura:

Haller, B., Repräsentation. Ihr Bedeutungswandel von der hierarchischen Gesellschaft zum demokratischen Verfassungsstaat, Münster 1987
Beyme, K. von, Die parlamentarische Demokratie, Opladen 1999.

Kurz: KFHS / K422, KFHS / P422 Teorie parlamentarismu a reprezentace

B – Soubor státnicových okruhů z oborové didaktiky a oborové didaktických předmětů

Okruhy vycházejí z kurzů KFHS/P403, KFHS/K403, KFHS/P404, KFHS/K404 – Didaktika společenských věd I, Didaktika společenských věd II a KFHS/P - Kontroverzní témata ve výuce společenských věd.

1. Oborová didaktika v systému pedagogických disciplín

Vztah mezi oborovou didaktikou a obecnou didaktikou, oborová didaktika základů společenských věd.

Literatura:

2. Specifikum vzdělávacích oborů Výchova k občanství na základní škole a Občanský a společenskovědní základ na gymnáziu

Specifika obsahová, specifika v oblasti výchovně vzdělávacích cílů, nároky na učitelovo

pojetí výuky a na výběr pedagogických přístupů a výchovně vzdělávacích metod.

Literatura:

3. Didaktická analýza.

Vysvětlení pojmu didaktická analýza a jejího významu pro pedagoga. Didaktická analýza vzdělávacího obsahu a výchovně vzdělávacích cílů jednotlivých modulů (sociologického, psychologického, politologického, právního, ekonomického, filosofického).

Literatura:

4. Axiologická a kognitivní dimenze občanských a společenských témat.

Hodnotová dilemata ve výchově a vzdělávání, antinomie výchovy, výchova nebo vzdělávání – soudobé výzvy, axiologický a kognitivní rozměr vybraných témat psychologických, sociologických, politologických, právních, filozofických, ekonomických.

5. Kontroverzní témata v občanské výchově a společenských vědách.

Podmínky pro změnu tématu v téma nebo problém kontroverzní. Práce s kontroverzí ve výuce občanské výchovy a společenských věd – cíle, metody a přístupy. Kdy je otevírání témat jako kontroverzních přínosné a kdy kontraproduktivní.

Literatura:

6. Efektivní metody a formy práce ve výuce občanské výchovy a společenských věd.

Diskuze, debata, práce s videoukázkou, práce s filmem, případové studie – metodické postupy, jejich přínosy, limity, možnosti zapojení do výuky konkrétních společenskovedních, občanskoprávních a filozofických témat.

Literatura:

7. Efektivní metody a formy práce ve výuce občanské výchovy a společenských věd.

Teorie projektového vyučování, jeho metodika, přednosti, limity. Projektové vyučování a tvorba projektů v občanské výchově a v jednotlivých společenskovedních disciplínách.

Literatura:

8. Kladení otázek a problémových úkolů ve výuce občanské výchovy a společenských věd.

Typy a funkce otázek, jejich využití ve výuce, problémové úkoly. Správně a chybně kladené otázky. Konkretizace jednotlivých typů otázek a problémových úkolů ve vzdělávacím obsahu OV a OSZ.

Literatura:

9. Problematika občanského vzdělávání ve formálním i neformálním vzdělávání.

Aktuální stav občanského vzdělávání v ČR, přetrvávající problémy a výzvy, možnosti jejich řešení v podmínkách školy a pedagoga občanské výchovy a společenských věd.

Literatura:

10. Problematika hodnocení v občanské výchově a společenských vědách.

Metody hodnocení, zpětná vazba, reflexe a sebereflexe žákova učení, reflexe a sebereflexe učitele výuky občanské výchovy a společenských věd.

Literatura:

11. Stávající učební materiály a projekty pro výuku občanské výchovy a společenských věd.

Aktuální přehled a didaktická analýza vybraných učebnic a programů.